

Po stopách rabínov a opátov v Třebíči

S Dušičkami sa zasa ľudia rozbehnú po cintorínoch. Ak by ste mali cestu cez Vysočinu, zamierte do Třebíča. **Práve**

v tomto malebnom mestečku v kopcovitej krajine Českomoravskej vrchoviny nájdete jeden z najväčších židovských cintorínov v strednej Európe.

Hoci dnes v Třebíči žije len 36 000 obyvateľov, mesto sa pýsi až troma zápismi na prestížny Zoznam svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Popri cintoríne je na ňom aj mestna židovská štvrt a Bazilika sv. Prokopa, klenot európskeho stavitelstva.

Najstaršie náhrobky na židovskom cintoríne sú zo 17. storočia. Židovské mesto získalo svoju tvár niekoľko storočí.

Katarína Sedláková
ksedlakova@pravda.sk

Linda Navrátilová nepochádza z Třebíča, vydala sa sem, no do mesta s bohatou históriaou sa ihneď zamílovala. Dlhé roky sprevádzala turistov po Česku, organizovala zájazdy na Srí Lanku, pracovala v rôznych hoteloch a dnes chce, aby turisti spoznávali Třebíč netradične. Ponúka im napríklad zážitky s vôňou židovských cukroviek, s degustáciou kóšer vína či dokonca originálnej třebíčskej kóšer whisky, vína či piva. Nech sa rozhodnete pre akýkoľvek

Po stopách rabínov a opátov v Třebíči

zážitok, židovská štvrt a synagóga v ňom nemôžu chýbať.

Aj my sa s Lindou stretávame vedľa Zadnej synagógy. Je sychravý jesenný deň, a tak nás Linda hned volá dnu. Hovorí sa jej aj Nová synagóga, pretože bola založená v roku 1669, pri neskôrších úpravách na prelome 17. a 18. storočia získala barokový ráz. V roku 1926 sa v nej prestali konať bohoslužby a zo synagógy sa stal sklad. Veru, ten prekrásny priestor s nádhernou ornamentálnou a rastlinnou výzdobou a s hebrejskými liturgickými nápismi z roku 1707, ktorý sa práve rekonštruuje, bol roky skladiskom koží pre nedalekú garbiareň. Po vojne tu začala skladovať zeleninu a ovocie.

Až v 80. rokoch minulého storočia sa konečne rozhodlo o jej obnovu. Dnes tu bývajú koncerty či výstavy fotografií. Na hornom poschodi, kde bývala ženská galéria, je expozícia so židovskou tematikou aj unikátny model židovskej štvrti v mierke 1 : 100, takže vidíme, ako štvrt vyzerala okolo roku 1850.

Hamanova temná duša

V susedstve synagógy stojí maličký Dom Seligmanna Bauera, z ktorého je dnes židovské múzeum. Hoci samotný dom postavili pred rokom 1789, teraz tu uvidíme, ako bývala židovská rodina v medzivojnovom období. Do domu sa dostaneme priamo zo synagógy. Vstupujeme do kuchyne a spálne a po úzkych schodíkoch zostupujeme na prízemie s obchodom, kde sa dalo kúpiť čokoľvek - od obnoseného šatstva až po potraviny či lieky.

Linda Navrátilová nás upozorňuje na židovské pečivo na pulte obchodu, ktoré sa jedlo na sviatok purim. Medzi makovými srdiečkami a kolieskami sú aj akési taštičky s tmavou náplňou, ktoré sa volajú hamantaschen alebo Hamanove uši.

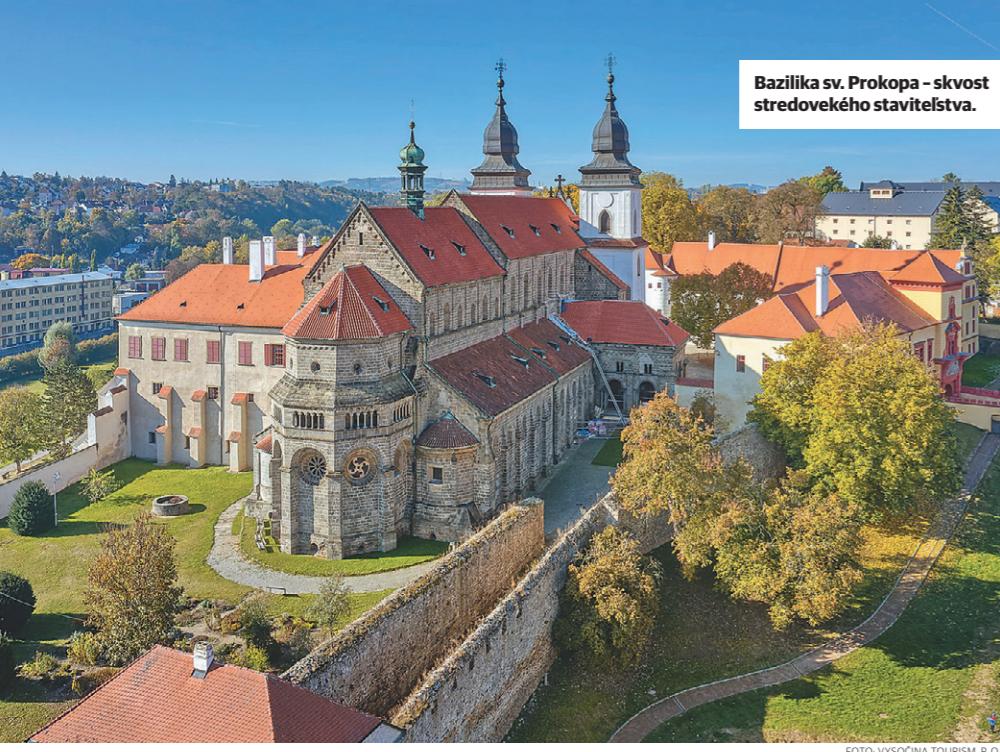
Linda má hned naporúdzí historku - Haman bol kedysi dávno poradcом perzskeho kráľa Xerxa I., ktorý chcel vyvraždiť všetkých Židov v Perzskej ríši. Xerxes však mal za ženu mladé židovské dievča Ester, ktoré sa o úkladoch proti svojmu národu dozvedelo a kráľ uprosilo, nech jej ľud ušetrí. Napokon skončil na šibenici sám zákerný Haman. Nuž a ako pripomienka jeho temnej duše má pečivo náplň z tmavého maku či zo slivkového lekváru. Apropo, mak sa v jidiš povie ha-mon, čo tiež pripomína meno Hamana.

Dokonca dostaneme na Hamanove uši aj recept. Na cesto treba 500 g hladkej múky, 4 vajcia, 100 g cukru, 50 ml oleja, šťavu z jedného citróna, nastrúhanú kôru z polovičky citróna, jeden vanilkový cukor a dve lyžičky prášku do pečiva. Ušľaháme vajcia s cukrom, v druhej miske zmiešame múku s ostatnými prísadami. Všetko pomiešame dohromady a vypracujeme vláčne cesto. Cesto rozdelíme na štyri časti. Z každej postupne vyvalkáme asi 3 mm tenkú placku. Vykrojíme kolieska s priemerom asi 7,5 cm. Okraje koliesok z troch strán preložíme cez náplň (môže byť maková, slivková, datľovo-pomarančová, hrozienkovo-mandľová či čokoládovo-orzechová) tak, aby vznikol trojuholník a náplň uprostred bola vidieť. Okraje dobre priali. Pečieme v predhriatej rúre na 175 stupňoch asi 20 minút. Upečené Hamanove uš môžeme pocukrovať.

O chvíľu už nás Linda vedie popri židovských domčekoch a rozpráva nám, že prvá písomná zmienka o Židoch v Třebíči je z roku 1338. Vtedy sa Židia usadili pri moste cez rieku Jihlava naproti kresťanskému mestu blízko sídlia vrchnosti. Práva Židov totiž boli oproti ostatným obyvateľom dosť obmedzené. Od 17. storočia sa Židia venovali →

Linda Navrátilová chce, aby ľudia spoznávali Třebíč aj cez židovské kulinárské špeciality.

Bazilika sv. Prokopa - skvost stredovekého staviteľstva.

Zadná synagóga má cennú barokovú výmaľbu.

Najbližšie kostýmové prehliadky baziliky budú počas adventu.

FOTO PRAVDA: KATARÍNA SEDLÁKOVÁ (3) © AUTORSKÉ PRÁVA VYHRADENÉ

obchodu a remeslám. V roku 1723 dokonca vtedajší majiteľ třebíčského panstva Jan Josef z Valdštejna nariadił výmeny domov medzi kresťanmi a Židmi tak, aby vzniklo separované geto. Až do 19. storočia tak Židia boli oddelení od svojich kresťanských susedov, s ktorými žili stáročia bez konfliktov. Geto zaniklo v roku 1848, Židia sa mohli potom stahovať aj do iných častí mesta.

Za druhej svetovej vojny boli Židia deportovaní do koncentračných táborov. Z 300 židovských obyvateľov sa vrátilo asi dvadsať, no často zistili, že v ich domoch už býva kto si iný. Nemali už dosť energie obnoviť komunitu, odstáhovali sa do Brna či ešte ďalej a židovská komunita v Třebíči zanikla.

Kóšer whisky v panenských sudech

Ako nám to Linda Navrátilová dopovedá, po klukatej ceste prichádzame konečne na židovský cintorín. Na severnom svahu kopca

Hrádok pri Týnskom potoku sa pochovávalo už od stredoveku. Najstarší náhrobok má datovanie z roku 1631. V roku 1881 cintorín rozšírili smerom na juh a jeho plocha sa zväčšila až takmer na 1,2 hektára. Na cintoríne je asi 11 000 hrobov a vyše 3 000 kamenných náhrobkov - tie svedčia o mimoriadnej zručnosti miestnych kamenárov. Je tu pochovaných veľa významných osobností, napríklad rabíni J. J. Pollak a S. Pollak.

Pri vstupe na cintorín stojí obradná sieň z roku 1903 s hodnotnou vnútornou výzdobou. Cintorín je porastený brečtanom, Židia na rozdiel od kresťanov na hroby nekladú kvety či vence, len kamienky. Brečtanové more, z ktorého vykúkajú pomedzi staré stromy náhrobky s hebrejskými nápismi, pôsobí pôvabne, aj keď práve mrholí. Cesťou späť nás sprivedokyňa upozorňuje na Stolpersteine - kamene zmiznutých, symbolické dlažobné kocky pripomínajúce obete holokaustu. Sú na nich údaje o zmiznutom

človeku - napríklad Anna Ingberová, rodená Taussigová, nar. 1922, deportovaná 1943 do Terezína a zavraždená 1943 v Osvienčime. Aby nás Linda priviedla na veselšie myšlienky, rozpráva nielen o rituálnom kúpeli bar mičva, ale aj o práve židovských žien vyžadovať od svojich mužov plnenie manželských povinností.

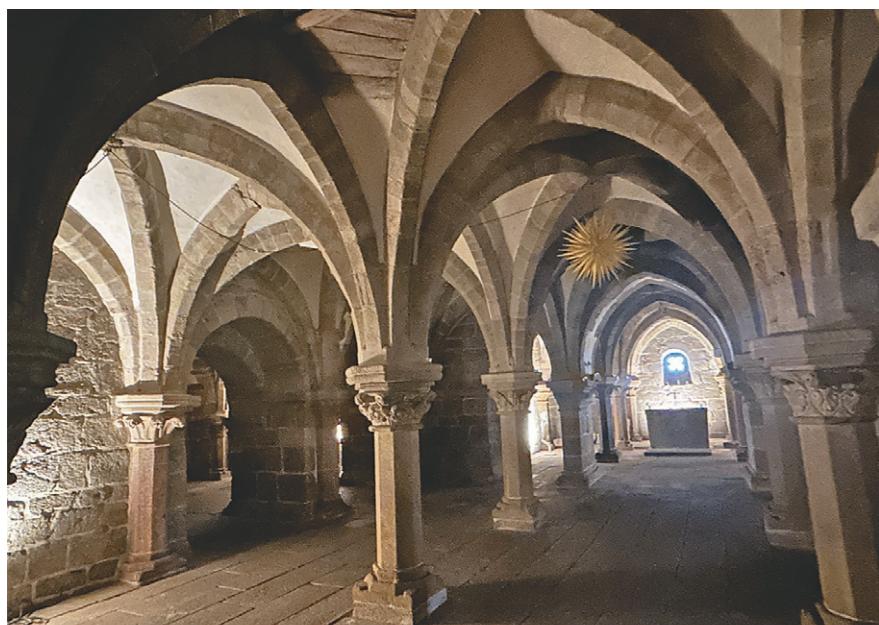
A o chvíľu už nás upozorňuje: Tu, v kaviarni U židovskej brány (nachádza sa aj na gastronomape gurmánskeho experta herca Lukáša Hejlíka!), predávajú kóšer víno. Na jeho prípravu musí dohladať rabín. Nie, nie je tunajšie, v Třebíči predsa už nie je židovská komunita, no odporúča ho tým, ktorí majú radi naturálne vína. Čudujem sa, či je každý rabín odborníkom na víno, a ktorí mi vtipne odpovie: Ak aj nie je, rýchlo sa ním stane.

A kto chce pokračovať v degustačiach, môže sa presunúť do Original Trebic Whisky Baru. Nielenže ochutná whisky najlepšej kvality, dozvie sa, že vzniká z regionálnych surovín v nedalekých Šebkoviciach - používa sa svetoznámy moravský slad, prvotriedna pramenitá voda a potom česká whisky Trebitsch dozrieva v miestnom bare v panenských dubových sudech.

Z kostola pivovar a zasa bazilika

Keď sme sa dosť nachodili po stopách rabínov, môžeme sa pre zmenu vybrať za opátmi. Cesta nás zavedie do areálu bývalého benediktínskeho kláštora s Bazilikou sv. Prokopa. My sme sa pri skvoste stredovekého staviteľstva - trojložnej románsko-gotickej bazilike ocitli v deň sv. Václava, pôtemyslovského kniežaťa a patróna českej štátnosti. Mali sme šfastie, pretože na niektoré sviatky - a to vrátane sv. Václava a najbližšie počas adventu - sa v tomto monumentálnom kostole konajú kostýmové prehliadky.

Návštěvník vtedy sprevádza buď benediktínsky mnich, šľachticná v gotických šatách či sám staviteľ katedrály. Niekoľko

Klenbu krypty v Bazilike sv. Prokopa podopiera 50 stĺpov.

kostýmovaných postáv nadšeným turistom namiesto nudného výkladu hrá scény o tom, ako v polovici 13. storočia vznikol na mieste opátskeho chrámu kláštorý Kostol nanebovzatia Panny Márie, od druhej polovice 17. storočia nazývaný Bazilika sv. Prokopa. Monumentálna stavba bola značne poškodená pri obliehaní mesta vojskami uhorského kráľa Mateja Korvína v roku 1468 a vyše dvoch storočí ju využívali na svetské účely - ako koniareň, obilnú sýpku či pivovar. V krypte vtedy kvasio pivo! Kláštor vtedy prestaval na zámok. Až po obnove za vlády Valdštejnovec začala bazilika opäť slúžiť sakrálnym účelom a bola zasvätená sv. Prokopovi.

V opátskej kaplnke nás očaria nástenné maľby a románska rozeta s pôvodne desaťdielnou kamennou kružbou. Výnimočná je aj krypta, ktorej klenbu podopiera 50 stĺpov. Kto chce třebíčsku história spoznať ešte podrobnejšie, môže sa vybrať do bývalého valdštejnského zámku, kde sídlí Múzeum Vysočiny. Tu sa dozvie viac nie len o Valdštejnovech v Třebíči, ale uvidí aj zaujímavú expozíciu s názvom Svet portálov a brán.

Židovské koláčiky zvané Hamanove uši.

FOTO: VYSOČINA TOURISM, P. O.

Dozvie sa tu napríklad, že veľkorysá Bazilika sv. Prokopa je unikátnou stavbou, aká v Česku nemá obdobu. Jej architektúra je priamo inšpirovaná stavbami v Porýní a vraj je veľmi pravdepodobné, že jej stavbu realizovala huta, ktorá predtým pôsobila na

cisárskych stavbách vo Wormse, Speyere či Mainzi. Interiér je výnimočne zaklenutý osembokými kupolami, ktorých obdoby sa nachádzajú v Porýní či vo Francúzsku, no nie v Čechách. Najpôsobivejšie sochárské prvky sú na rozete východného záveru, a najmä na severnom vstupnom portále, ktorý sa podobá obrej bráne (Riesentor) hlavného viedenského chrámu - Dómu svätého Štefana. Kvalitu aj výzorom sa třebíčsky kláštorný kostol zaradil medzi najskvejšie diela vtedajšej strednej Európy.

V Třebíči pôsobil nielen rád benediktínov, ale aj kapucínov, ktorí prišli na konci 17. storočia v spojení s procesom rekatolizácie celej krajiny. No história kapucínskeho rádu v Třebíči sa po niekoľkých storočiach uzavrela jednej aprílovej noci roku 1950, keď sa začala Akcia K - likvidácia rehoľných spoločenstiev v celom Československu.

Nuž, také malé mesto a tolko búrlivých udalostí sa tu odohralo. Ale ved Linda Navrátilová nám od začiatku slušovala množstvo netradičných zážitkov. Dáme si s ňou na večeru tradičný židovský šolet z krúp a kačice a rozlúčime sa. Šalom, Třebíč. ■

© AUTORSKÉ PRÁVA VYHRADENÉ

INZERCIA

VYDAVATEĽSTVO
TATRAN

Zabudnuté rozprávky

AMÁLIA SIROTKOVÁ

Spoznaťe prvú známu slovenskú rozprávkarku Amáliu Sirotkovú! Táto zbierka 17 zachovaných rozprávok vo výnimočnom prevedení je pokladom našej kultúry, obohateným čarovnými ilustráciami Zsoltu Lukácsa. Verejnosť si ich môže v úprave Jany Piroščákovej prečítať všobec po prvýkrát.

www.slovtatran.sk

XP240150/03